

Kun je internetten in de hemel?

Omgaan met verdriet en rouw van kinderen, thuis en op school, is zeker niet gemakkelijk. Soms kunnen ze snoeiharde vragen stellen, waar je niet altijd raad mee weet. En wanneer een kind of jongere overspoeld wordt door verdriet en emoties, staan veel ouders en leerkrachten niet zelden met lege handen. Enerzijds omdat ze misschien zelf volop in een rouwproces gewikkeld zijn, anderzijds omdat ze zich onthand voelen om adequaat met vragen en gevoelens van kinderen of jongeren om te gaan.

Het wordt er zeker niet gemakkelijker op wanneer je te maken krijgt met vragen rond leven en dood die kinderen en jongeren vanuit verschillende godsdienstig-culturele achtergronden stellen. Boeken daarover zijn dan moeilijk te vinden. Het boek *Kun je internetten in de hemel?* van Ineke Wienese is dan ook een welkome handreiking op dit terrein. In het boek komen kinderen en jongeren aan het woord van wie de ouders en grootouders uit andere landen komen dan Nederland. Vanuit verschillende culturen, levensbeschouwingen en religies (christendom, hindoeïsme, islam, chinees boeddhisme, jodendom) vertellen ze welke gedachten, gevoelens en beelden zij hebben over de dood en wat er volgens hen na de dood gebeurt. Ze laten ook horen hoe en bij wie ze steun en troost vinden bij hun verliesverhalen, welke vragen ze rond dood en leven hebben en wat ze belangrijk vinden in hun leven. Vaak sluiten hun gedachten en antwoorden naadloos aan bij gangbare religies of levensbeschouwingen, soms wijken ze er ook duidelijk van af.

Om dit boek samen te kunnen samenstellen werd in de bovenbouw (groep 6, 7 en 8) van vijf basisscholen (waaronder de Joannes XXIII-school in Utrecht) een les gegeven over leven en dood, waarna de kinderen een gedicht of verhaaltje hebben geschreven en een tekening gemaakt. Met een aantal leerlingen zijn gesprekken gevoed. Met jongeren uit het voortgezet onderwijs werden interviews gehouden. Al deze gesprekken zijn verwerkt in korte verhalen en worden afgewisseld met voorbeeldverhalen (o.a. het indrukwekkende verhaal van Godfried Bomans over de koning die niet dood wilde en de verhalen over de eekhoorn en de mier van Toon Tellegen), weetjes, interviewtjes, tekeningen, tips en achtergrondinformatie. Aan het eind van het boek zijn twee voorbeeldlessen over leven en dood opgenomen en worden tips en mogelijkheden gegeven om de kernvragen bespreekbaar te maken. Bovendien geven deskundigen antwoord op veel voorkomende vragen van kinderen en jongeren en zijn er de opvattingen en rituelen van religies en levensbeschouwingen rond rouw en dood te vinden. Het boek biedt veel relevante informatie over hoe in de verschillende religies wordt gedacht over leven en dood, welke rituelen en gebruiken daarbij horen, welke overeenkomsten en verschillen er zijn.

Kun je internetten in de hemel? is prachtig vorm gegeven: full colour, full page-fotopagina's, tekeningen van kinderen in kleur, afwisselende kaderteksten en lettertypen. Ondanks het 'zware' onderwerp ziet het er allemaal aantrekkelijk uit en nodigt het uit om te lezen. Een boek dat leerkrachten en docenten in het onderwijs zeer van dienst kan zijn, maar zeker niet voor hen alléén geschreven. Kinderen en jongeren komen immers niet alleen op school met vragen over leven en dood, maar stellen die even goed thuis. En wie als vader, moeder, opa of oma al wel eens vragen van kinderen daarover krijgt, weet uit eigen ervaring dat het antwoord niet altijd zo maar uit de mouw geschud kan worden. Als (groot)ouders kun je een tijd lang gewoon bladeren door het boek en hier en daar een verhaaltje of gedichtje lezen. Het is telkens weer boeiend en verrassend om te lezen hoe kinderen en jongeren hun gedachten en gevoelens over dood en leven concreet gestalte geven, en hoe hun denken in de loop der jaren aan verandering onderhevig is. Opvallend is dat de traditionele beelden van hemel, hel, paradijs en vagevuur nog steeds en als bijna vanzelfsprekend in het hun hoofd zitten. Basisschoolkinderen hebben vooral een praktische benadering, zoals: in de hemel hoef je zeker niet naar de wc, er is geen elektriciteit, je wordt er wel 120 jaar, het is een eindeloos speelland en je komt er je opa en oma tegen. Bij het ouder worden nemen de twijfels over het bestaan van een leven na de dood toe en worden de beelden weliswaar minder concreet, maar duiden ze toch vrijwel allemaal op een lieflijk en aantrekkelijke plek waar het aangenaam verblijven is.

Kun je internetten in de hemel? is bedoeld om het praten over dood en leven met kinderen en jongeren uit de taboesfeer te halen, zowel thuis als op school. De voorbeeldlessen die in het boek zijn opgenomen, zullen daaraan zeker kunnen bijdragen. (Groot)ouders kunnen thuis stukjes uit het boek voorlezen en met kinderen daarover in gesprek gaan. Wat oudere kinderen kunnen (gedeelten van) het boek zelf lezen en gebruiken. Aan het eind van ieder hoofdstuk staat een bladzijde waarop ze hun eigen gedachten en gevoelens kunnen opschrijven.

Ineke Wienese, **Kun je internetten in de hemel? Hoe kinderen en jongeren uit verschillende culturen denken over leven en dood.** de Graaff, Utrecht, 2014. ISBN 978-90-77024-42-3. 224 blz., € 22,50 (verkrijgbaar in de boekhandel en bij de uitgever, www.uitgeverijdegraaff.nl)

Ineke Wienese is gezondheidszorgpsycholoog en orthopedagoog, en initiatiefneemster van het project 'Rouw en verlies in verschillende culturen'. Onderdeel van dit project is 'Troost voor tranen':

www.troostvoortranen.nl

Jan Simons

